

פרשת ויצא¹

כָּרַחַל וּכְלֵאָה אֲשֶׁר בָּנוּ שְׂתִיָּהֶם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל

בית א-לֹוְהִים וְשַׁעַר הַשָּׁמַיִם

וַיַּחֲלֶם וְהָיָה סֵלֶם מִצֵּב אֶרְצָה וְרֵאשׁוּ מְגִיעַ הַשָּׁמַיִמָּה... וַיִּיקֶץ יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֲכֹן יֵשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה וְאֲנִכִּי לֹא יָדַעְתִּי וַיִּירָא וַיֹּאמֶר מַה נֹּרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה. אֵינִי זֶה כִּי אִם בֵּית אֱ-לֹוְהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם.

הסולם המופיע בחלומו של יעקב, מביא את יעקב להתייחס אליו בשני אופנים – בית א-לוהים ושער השמים. אלו שני דברים שונים שכן לכל אחד הוא אומר "זה". שתי הבחינות הללו מסמלות שתי תובנות שונות שיעקב מסיק מחלומו על הסולם. הסולם מצד אחד מסמל את העובדה שיש שמים, ואליהם אפשר להגיע דרך מסלול מדויק. המשמעות של בחינה זו היא האפשרות להתעלות לעולמות אחרים לגמרי. שער השמים – יש פתח לשמים דרכו אפשר להתרומם לעולמות עליונים. מצד שני הסולם מסמל את החיבור שיש בין השמים לארץ. החידוש הוא שהשמים יכולים להופיע כאן בארץ, לתכנים הא-לוהיים יש בית לחול ולשכון בו – בית א-לוהים. למחרת בבוקר יעקב יבצע הכרעה בין שני המסרים:

"וַיִּשָּׁפֵס יַעֲקֹב בְּבֹקֶר וַיִּקַּח אֶת הָאֶבֶן אֲשֶׁר שָׁם מְרֹאשֵׁיתוֹ וַיִּשֶׂם אֹתָהּ מִצֵּבָה. וַיִּצַק שָׁמֶן עַל רֵאשֵׁה וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית-אֵל."

יעקב קורא למקום שהוא בית א-ל. הוא אינו מדגיש את המסר המבשר על האפשרות לעלות לשמים אלא הוא בוחר לאמץ את הבחינה העוסקת באפשרות לבנות בארץ בית בו יש גילוי א-לוהים. לכן הוא נודר נדר: **"וַיִּנְדֹר יַעֲקֹב נְדָר לֵאמֹר אִם יִהְיֶה אֱ-לֹוְהִים עִמָּדִי... וְהָיָה ה' לִי לֵא-לֹוְהִים וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שָׁמַתִּי מִצֵּבָה יִהְיֶה בֵּית אֱ-לֹוְהִים"**. מטרתו של יעקב מעתה והלאה, לכאורה, תהייה ליצור בית א-לוהים. לא שער לשמים.

צדיק נגלה ונסתר

כנגד שתי בחינות אלו של עבודת ה' מגדיר הרב קוק (אורות הקודש ח"ג שמו') שני סוגי צדיקים בעולם – צדיקים נגלים וצדיקים נסתרים. הנגלה והנסתר בצדיקים אלו הם לא במובן של צדיק מפורסם וצדיק חבוי. הנגלה והנסתר מסמלים מהו הכח הנפשי המניע את אותם הצדיקים, ומה גורם לצדקותם להופיע.

הצדיקים הנגלים הם שהם נתונים אל הטובה הכללית החברתית, הטובה המוגבלת המעשית והרוחנית, שיכולה להיות משוערה וממודדת.

הסוג הראשון הם הצדיקים הנגלים. מה שמעורר אותם לפעול הם הצדדים הנגלים במציאות. מטרתם – תיקון העולם באופן מעשי. שאיפתם היא לתקן את בעיות ההווה הרבות שיש כאן במציאות. אם כן, יוזמת צדקותם נעוצה בהתמודדות עם המציאות הנגלית כפי שהיא לפנינו. לעומתם הצדיקים הנסתרים אינם עסוקים בהתמודדות עם המציאות הנגלית ותיקונה. לדידם זו עבודה חסרת תועלת מכיוון שעוסקת היא בכאן ועכשיו והפיתרון הוא סוג של 'כיבוי שרפות' ולא פיתרון שורשי ומהותי. לכן המניע של הצדיקים הנסתרים הוא פיתוח העולם הרוחני העליון על ידו יתעלה כל העולם.

¹ קורא ולומד יקר, מצ"ב שיחה שניתנה על ידי הרב קשתיאל, ראש הישיבה לבוגרי צבא ב"בני דוד". אי"ה בפרשת בראשית בשנה הבאה, יצא לאור ספר פרשת שבוע על חומש בראשית עם שיחות שניתנו על ידי הרב קשתיאל בישיבה לבוגרי צבא. העלות של הוצאת ספר גבוהות במיוחד וטרם הצלחנו לגייס את כל הסכום הדרוש. ישנה אפשרות להקדשת שיחות בספר. אשמח לשמוע הערות והארות על השיחות למייל: li_g2@walla.co.il – לירן.

"הצדיקים הנסתרים.. שואפים אל הטוב העליון, הטוב שהוא למעלה מכל מדה ושיעור... כונתם ושאיפתם, אופי נפשם, וחפץ חייהם העמוק התדירי היא רק התעלות עצמנו, והתעלות כל העולם, כל היש, כל ההויה למעלת יסוד כל המרחבים, לאור כל האורות, לנחלה בלא מצרים. והסביבה, החברה בכל צורותיה, אפילו היותר אצילות, הדיבור לכל סגנוניו, אפילו היותר שירי, אינו יכול לספוג אל תוכו את כבירות חפצם, על כן הם נעלמים ונסתרים מכל"

הצדיקים הנסתרים עסוקים בהתעלות רוחנית, עבודת קודש, כיסופים, תפילות, מחשבות – הם יוצרים עולם רוחני שלא מהוה פיתרון עכשווי לבעיות השעה. אדרבה, הם מתעלים מעל המציאות העכשווית. בניגוד לצדיקים הנגלים, מה שמעורר את הנסתרים היא האפשרות להתרומם מעל לחיי החומר בזה העולם אל יעדים שמימיים.

הצדיקים הנגלים הם כנגד בחינת 'בית א-לוהים' והנסתרים כנגד 'שער השמים'. הזוהר (בראשית יח ע"א. קנח ע"ב) מכנה שתי בחינות אלו במושגים: **"עלמא דאתכסיא ועלמא דאתגליא"**. הקב"ה מתגלה אלנו בשני דרכים שמעוררים בקרבנו שתי צורות של עבודת ה'. יש שהקב"ה מגלגל לפתחנו אתגרים מציאותיים, דילמות וקשיים המעוררים אותנו לעבודת התיקון. מאידך הקב"ה גם מתגלה אלנו דרך עולם רוחני שלם של תורה, מצוות והדרכות רוחניות המסייעות בידנו ללכת בגדולת ולהתרומם מעל המציאות העכשווית.

רחל זלאח – עלמא דאתגליא ועלמא דאתכסיא

בזוהר ובספרי פנימיות רבים, ממשילים את בחינותיהן של לאה ורחל כנגד שתי העולמות האלו: רחל – עלמא דאתגליא. לאה – עלמא דאתכסיא (זוהר בראשית קנח ע"א, סתרי תורה ויצא קנח ע"א. זוהר שמות כט ע"ב).²

"וְעֵינֵי לָאָה רְכוּת וְרַחֵל הִיְתָה יִפְתַּ תְּאֵר וְיִפְתַּ מְרָאָה". תיאורה של רחל כיפת תואר מבטא את הרצון ליפות את המציאות לא רק במובן הפיזי אלא אף במובן המוסרי, ליצור עולם מתוקן וצודק, נעים ומלא חסד שלא חסר בו מאום. זו מהותה של רחל הנקראת 'עקרת הבית'. אחראית היא על התשתית של הבית. בניה, ממשיכי דרכה, גם מאופיינים בתכונות אלו. יוסף ובנימין הם היחידים שכונו בידי חז"ל כצדיקים (למשל יומא לה ע"ב. זבחים נד ע"א). יוסף היה המשנה למלך ועסק בניהול המדינה ושכלולה. אנשים בבחינת עלמא דאתגליא מתמודדים עם המציאות ועושים הכל כדי שהעולם הזה יהיה יפה ומסודר.

לעומתה, עיני לאה רכות. דבר רך מעיד על כך שלא פגש את קשיי המציאות, כמו ילד רך בשנים שאינו עסוק בטרדות החיים. העיניים מבטאות את התום ודרכן ניתן להבחין בעדינות. לאה מלאה רוך ותמימות. היא איננה נפגשת עם הקשיים של המציאות אלא עוסקת בעולם הרוח, בתפילות וכיסופים. לאה עוסקת בעולם הנכסה – עלמא דאתכסיא.

גם מבניה של לאה ניתן להבחין בתכונה זו. למשל משבט לוי באים הכוהנים אשר אינם עסוקים בהתמודדות עם קשיי המציאות אלא עסוקים בפיתוח העולם הרוחני ובכניסה לפני ולפנים אל הקודש. בחינה זו אף משתקפת מתוך הצימאון הרוחני האדיר של דוד, מבני בניו של יהודה. במקום אחר (עין איה שבת ב פרק חמישי סעיף מו), הרב קוק מנסח את ההבדלים בין לאה לרחל כהבדלים בין ההווה לעתיד. **"ההווה והעתיד המה שני העמודים שעל פיהם יבנה אושר הכלל והפרט, אושר הבית והאומה"**. בישראל משמשים שני כוחות. האחד עוסק בהווה, בנגלה ובסוגיות העומדות על הפרק. לעומתו כח העתיד הוא כח הצופה קדימה אל העתיד הגדול ומשתוקק אליו ללא כל התחשבות במצב ההווה.

² "דרחל ולאח תרי עלמין נינהו, חד עלמא דאתכסיא וחד עלמא דאתגליא", "דלאה הוה באתכסיא ודרחל באתגליא".

רחל משקפת את כח ההווה הנגלה, אליו כאמור יעקב מביע הזדהות בבחירת הבחינה של בית א-לוהים.

"בנין עדי עד, בנין בית לעולם, לדורות ולאומה, הוא נכון ג"כ להיות מאושש, עם כל מרחק חזיונו, על יסוד המאיר של ההווה, הרואה לפניו את יושרו וטובו ג"כ בגלוי... ברחל נתגלמה התעודה הזאת, אותה מצא אבינו יעקב ראשונה, ואהבה ע"פ האוצר הצפון שלפניו נגלה מנפשה. זה העולם הגלוי, היה לפי דעו ג"כ הנושא של העולם הכמוס והמכוסה של העתיד הרחוק... אבל לא כך היתה עצת ד' הנפלאה והרוממה, בכמות היה העולם המכוסה הרחוק התעודה של הקמת בית עולמים לעם ד' ונחלתו מעותדה ללאה, ובאופן נעלם ומופלא, באורח אשר ההוה שלו לגמרי נסתר ונעלם היה מיעקב, בא הדבר לתעודתו.

לאה לעומתה מסמלת את כח העתיד הנכסה, שאיפות ורצונות שאינן מתחשבות במציאות העכשווית. לאור בחירתו של יעקב בבחינת הצד הנגלה, הוא אינו מכיר בצורך לחבר גם את בחינתה של לאה אל בניין בית ישראל.

אישיותו הכוללת של יעקב

יעקב כבר החליט שתפקידו ליצור בית אלוקים, לכן מובן מדוע אהב את רחל יפת התואר. היותה רועת צאן מבטא את היציאה אל המציאות וניסיון ההתמודדות עימה. מהבחינה הזו לאה לא התאימה ליעקב. אולם, לא כן הייתה התכנית הא-לוהית. רבש"ע הראה ליעקב שתי בחינות דרך הסולם ובכך רמז לו שאישיותו כוללת את שתי הבחינות האמורות. בית א-לוהים ושער השמים – עלמא דאתגליא ועלמא דאתכסיא. לכן עצת ה' העליונה הייתה שיעקב יישא גם את לאה ובכך בניין בית ישראל יהיה מורכב משניהם: **"כָּרַחַל וּכְלָאָה אֲשֶׁר בָּנוּ שְׁתֵּיהֶם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל"** (רות ד, יא). על מנת לחדד שמצד ההנהגה הא-להית, תרומתה של לאה לבניין בית ישראל לא פחות חשובה מתרומתה של רחל, לאה מתברכת ראשונה בפרי בטן: **"וַיֵּרָא ה' כִּי שְׁנוּאָה לָאָה וַיִּפְתַּח אֶת רִחְמָהּ וַיִּרְחַל עֶקְרָה"**.

בכך שנשא יעקב את רחל ולא התגלתה בקרבו מדרגה כוללת המאחדת בחינות שונות. בהמשך לפסקה שעסקה בצדיקים הנגלים והנסתרים, הוסיף הרב קוק סוג נוסף של צדיקים (אורות הקודש ח"ג שמוז'): :

"וישנם צדיקים מוכפלים, העולים על כל אלה, שכבר אחדו את הכתרים, עד שאין נופל בהם גם שם של חיבור, והנגלה והנסתר נעשה דבר אחד ממש, הם אינם פוגמים בנשיאת שתי אחיות, עלמא דאתגליא ועלמא דאתכסיא, רחל ולאה, כי אינם אצלם שני תוכנים, שני גופים"

יעקב אבינו מייסד את כוחות האומה הישראלית ולכן כלולים בו שתי הבחינות. גם בעם ישראל משמשים שני כוחות אלו בהרמוניה – בית א-לוהים ושער השמים. כנגדם יקומו לישראל שני משיחים – משיח בן יוסף ומשיח בן דוד. יש משיח שכל עניינו לתקן את עמ"י מבחינה חומרית, לקבץ את נדחי ישראל, להביאם לארץ ולהעניק תחושת ביטחון ושלווה. אולם יש משיח אחר שעוסק רק בקודש, בנבואה ובתורה. שער השמים.

שנים עשר חגזונים

הבחינות השונות הכלולות בנשמת ישראל, יוצרות פסיפס מגוון. ההבדלים שהתחילו אצל האימהות אף מתחדדים ומתעצמים בקרב השבטים. כל שבט מייצג כח ייחודי ואפיונים שבטיים, אשר דורשים בחוזה את ההבעה של הגוון המיוחד שלהם. אולם רק באמצעות כל השבטים ביחד

מופיעים כל הכוחות ושם ה' מופיע בשלמות.³ במהלך הפרשיות הבאות נתוודע אל מאבקים אדירים בין הכוחות על מהו העיקר. ראובן נאבק על הכנסת מיטת אימו במקום מיטת בלהה. שמעון ולוי נאבקים על הקדושה והטהרה של משפחתם. השיא יגיע בפרשת וישב עת ימכרו האחים את יוסף לישמעאלים.

כל המאבקים האלו, ובכלל כל המאבקים והוויכוחים לאורך הדורות בעמ"י, נעוצים בעובדה שדמותו של עם ישראל איננה שטחית אלא היא דמות ענקית, מלאת צדדים וגוונים שונים. יש בה כל כך הרבה כוחות ותכונות אשר ממלאים את ההיסטוריה במתחים פנימיים ביניהם. חידוד הכוחות הוא דבר חשוב על מנת שכל הכוחות יתגלו במלואם. אולם, אסור לאף כח לחשוב שכל האמת אצלו. "תִּתֶּן אֶמֶת לְיַעֲקֹב". האמת מצויה רק אצל יעקב שכלל את כל הגוונים, לא בתור אדם פרטי אלא בתור אב לאומה.

כמעט ואי אפשר להימלט מוויכוחים ומחילוקי דעות בתוככי עמנו, אולם החכמה היא לדעת שאחים אנחנו, שלאה ורחל אחיות הן, שכולנו בני איש אחד אנחנו.

³ ראה לקמן בשיחה לפרשת וישב ומקץ.